

Hegemonyayı Haritalamak

Türk Coğrafyacılığındaki Entelektüel
Değişim Üzerine Ampirik Bir Araştırma

Erdem BEKAROĞLU
Suat YAZAN

Erdem BEKAROĞLU - Suat YAZAN

HEGEMONYAYI HARİTALAMAK

Türk Coğrafyacılığındaki Entelektüel Değişim Üzerine Ampirik Bir Araştırma

ISBN 978-625-7676-79-3

DOI 10.14527/9786257676793

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2021, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Mayıs 2021, Ankara

Yayın-Proje: Halenur Apaydın
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Çetin
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Ay-bay Kırtasiye İnşaat Gıda Pazarlama ve Ticaret Ltd. Şti.
Çetin Emeç Bulvarı 1314. Cadde No: 37A-B Çankaya/ANKARA
Tel: (0312) 472 58 55

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 46661

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Erdem BEKAROĞLU

Ankara Üniversitesi, Coğrafya Bölümü öğretim üyesidir. Lisans ve lisansüstü eğitimini 1998-2011 yılları arasında Ankara Üniversitesi'nde tamamladı. 2009-2010 yılları arasında The Australian National University, Research School of Earth Science'ta eski iklim ve deniz seviyesi değişimleriyle ilgili deneysel bir doktora programına katıldı. 2012 yılında Ankara Üniversitesi, Coğrafya Bölümünde öğretim üyesi kadrosuna atandı. 2018-2019 yılları arasında Kanada'daki The University of British Columbia, Department of Geography'de mekansal düşüncenin tarihiyle ilgili doktora sonrası araştırmalar yaptı. Temel ilgi alanları arasında coğrafya tarihi, coğrafya teorileri, mekansal düşünce, bilim çalışmaları ve Cumhuriyet dönemi Türk coğrafyacılığı yer almaktadır.

ORCID ID: 0000-0003-0920-9225

Suat YAZAN

Kastamonu Üniversitesi, Coğrafya Bölümünde öğretim elemanıdır. Lisans eğitimini 2015 yılında Sakarya Üniversitesi Coğrafya Bölümünde, yüksek lisansını 2017 yılında Ankara Üniversitesi Coğrafya Bölümünde tamamlamıştır. Doktora eğitimine, 2019 yılından itibaren Ankara Üniversitesi Coğrafya Bölümünde devam etmektedir. 2015 yılından beri Kastamonu Üniversitesi Coğrafya Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır. Temel ilgi alanları arasında coğrafi düşüncenin gelişimi, kültür ve kültürel coğrafya, toplum-coğrafya ilişkisi yer almaktadır.

ORCID ID: 0000-0003-1398-3918

ÖN SÖZ

Disiplini çeşitli boyutlarıyla ele alan geriye dönük değerlendirme yazıları, Türk coğrafyacılığının tarihsel gelişimini doğru şekilde analiz etmek ve anlamak; olası sorunlarını saptamak ve geleceğine yön vermek için son derece önemlidir. Nitekim bu önem nedeniyle 2000’li yıllarla birlikte Türkiye’de coğrafyacılar, kendi tarihlerini eleştirel olarak daha fazla incelemeye başlamış ve değerlendirme yazıları kaleme almıştır. Bu çabaların sonucunda Türkiye’de, coğrafyacılığa ve coğrafya pratiklerine ilişkin geçmişte hiç olmadığı kadar zengin bir literatür birikmeye ve disiplinin tarihinin yazımında Türk coğrafyacıları aktif rol almaya, hatta sınırlı da olsa coğrafya pratiği değişmeye başlamıştır. Coğrafyanın ulusal tarihine ilişkin bu birikime son eklenen eser, Erdem Bekaroğlu ve Suat Yazan’ın “*Hegemonyayı Haritalamak: Türk Coğrafyacılığındaki Entelektüel Değişim Üzerine Ampirik Bir Araştırma*” başlıklı çalışmaları olmuştur.

Bu kitap, coğrafyadaki hegemonyayı Türk coğrafyacılığının entelektüel ağ haritasının tarihsel olarak nasıl oluştuğuna ve değiştiğine odaklanarak inceliyor. Bu bağlamda, Türk coğrafyacılarının makalelerinde coğrafyacı olan ve olmayan yabancı yazarların eserlerine yaptıkları atıflar, ayrı ayrı ve toplu olarak analiz edilerek bilimsel hegemonyanın değişen mekânsallığı resmediliyor. Hemen belirtmek gerekir ki bu keşifsel ampirik araştırma, coğrafyadaki Anglo-Amerikan hegemonyası üzerine son çeyrek yüzyıldır süregelen tartışmalara, tipik bir çevre ülkesi olarak Türkiye’nin tarihsel perspektifini yansıtan özgünlüğü ile önemli katkı sağlıyor. Ancak bu eserin önemi, biraz da Türkiye’de coğrafyacıların geçmişten günümüze nasıl bir yapı içinde coğrafyayı pratik ettiklerini kanıtlarıyla fark etmesini sağlayacak olmasından kaynaklanıyor. Bu farkındalık sayesinde, belki de coğrafyacılar arasında hegemonik ilişkileri dikkate alarak yeni yerel-küresel bilimsel bakış ve pozisyon geliştirecekler olacaktır. Bu kitap ve benzeri çalışmalar, disiplinin bilimsel üretim potansiyelini ve performansını yükseltme ana amacı doğrultusunda; Türk coğrafyacılarının gelişmiş dünyaya uyum sağlamış, uluslararası düzeyde saygınlığı olan bilimsel bilgi üretme kapasitesini yükseltmeye yardım edebilir. Böylece evrensel, yerel, durumsal, örtük bilginin farklılıklarını ve ülkenin gelişiminde oynayabileceği rollerin farkında olan ve küresel-yerel etkileşimi, bunların görelî belirleyicilikleri ve otonomileri konusunda değerlendirmeler yapabilen ve dünyadaki bilimsel gelişmeleri yakından izleyen, içselleştiren ve küresel düşünce alanına katkı sağlayabilen küresel-yerel durumu saptama ve yorumlama kapasitesi gelişmiş araştırmacıların çoğalmasına destek sağlayabilir.

Yazarlar kitapta, Türk coğrafyacılığının entelektüel ağ haritasında yeni binyıla kadar Alman ve Fransız coğrafya pratiklerinin temsil ettiği Kıta Avrupası coğrafya anlayışını benimsediğini ve onu yeniden ürettiğini; 2000’li yıllarda ise uluslara-

raslaşma çabaları sonucunda Anglo-Amerikan hegemonyası etkisinde bir bilim pratiğine yöneldiğini ampirik kanıtlarıyla ortaya koyuyor. Bu temel saptama, disiplinin üyelerinin bilimsel pratiklerinde nerede durduğunu; olaylara nereden, nasıl ve hangi mercekleri kullanarak baktığını bilmesi açısından önem arz ediyor.

Genel olarak bilimde, özel olarak coğrafya disiplinindeki hegemonik yapıyı çözümlemek, aynı zamanda politik-ekonomik arenada II. Dünya savaşı sonunda liberalizm ve demokratik kriterlerin temsilcisi olarak kendini ön plana çıkarmış ve rızaya dayalı olarak küresel düzeyde başarılı olmuş Anglo-Amerikan hegemonyasını bir bütün olarak anlamaya ve yorumlamaya da katkı sağlıyor.

Kitapta vurgulandığı üzere, eğitimin metalaşmadığı ve öğrencilerin henüz bir pazar bileşeni haline gelmediği, yayın pratiklerinin tekelleşmediği; dolayısıyla akademik kapitalizmin henüz dönüştürücü bir etken olmadığı bir dönemin hegemonik bir pozisyonunu temsil eden Kıta Avrupası kaynaklı bilim pratiği, II. Dünya Savaşı sonrasında dünyanın pek çok ülkesinde yerini Anglo-Amerikan hegemonyasına bırakmıştır. Bu geçişle coğrafi bilginin üretimi ve yayılımı üzerinde etkili olan Anglo-Amerikan hegemonyasının ortaya çıkışı, yazarlar tarafından İkinci Dünya Savaşı sonrasında beliren dört ana etmenle ilişkilendirilmiştir: (1) *Küresel ölçekte ABD'nin egemen bir güç haline gelmesi*; (2) *Anglo-Amerikan coğrafyacılığının kantitatif devrimle coğrafya disipliniyi dönüştürmesi*; (3) *Neoliberalizmin merkezin üniversitelerini akademik kapitalizmin kurallarına göre yeniden organize etmesi ve* (4) *Küresel kuzeydeki akademik kapitalizmin çevre ülkelerde ulusal bilim politikalarını yeniden yapılandırması*.

Türk coğrafyacılığının entelektüel ağ haritasında, Anglo-Amerikan etkilerin kendisini göstermesi, ancak 2000'li yıllarda mümkün olmuştur. Türkiye'de Kıta Avrupası coğrafya anlayışı, yeni binyıla kadar etkisini sürdürmüş ve coğrafya pratiğinde yeniden-üretmiş; özellikle 1960'lardan sonra kurucu jenerasyonun tarafı olduğu paradigmlar sürdürülerek değişime kapalı, içe dönük bir coğrafya ritüeli yerleşik hale gelmiştir.

Türk coğrafyacılığının yeni binyılda Anglo-Amerikanlaşması, kendisini hem yapılan yayınların atıf örüntüsündeki baskınlıkla hem de disiplinler pratiklerdeki değişimle göstermiştir. Böylece ilk olarak beşeri olgu ve olayların sosyal/beşeri, fiziksel olgu ve olayların ise doğal bir bağlamı olduğu iki kültürcü coğrafya kavrayışı gittikçe daha yerleşik hale gelmiştir. İkinci olarak aynı olgu/olay kümesine birbirinden farklı perspektiflerden yaklaşılabileceğinin ve her bir farklı yaklaşımın birbirinden farklı metodolojik bir çerçeveye sahip olabileceğinin kabulü ile çoğulcu yapıdaki coğrafi bilme biçimi idrak edilmeye başlanmıştır. Yazarların ifadesiyle; “disiplinin **uzun 20. Yüzyılı**”ndaki coğrafi ritüele yabancı olan bu yeni coğ-

rafya pratikleri, coğrafyanın 19. yüzyılın ortodoks disipliner sınırlarını aşarak bilgi alanlarını çapraz kesen, ama kendisini mekânsal olarak temellendiren bir bağlama oturtmasını teşvik etmiştir”.

Böylece ***Hegemonyayı Haritalamak***, bize bir yandan karmaşık bir olguya nasıl bakılacağı konusunda yol gösterirken diğer yandan da toplumsal süreçlerin kendi mekânsal formunu ve mekânsal ilişkisini nasıl oluşturduğunu ve bu oluşan formların ve ilişkilerin toplumsal süreçlerde nasıl bir etki yarattığını bilimsel hegemonya örneği ile hatırlatıyor. Ayrıca, kitap, okuyuculara Türkiye'nin 1980'lerden itibaren değişen kendi ulusal bilim politikalarının yanı sıra disiplindeki bir kısım aktörün de aktif olarak katkı verdiği hegemonik değişim sürecinin, Türk coğrafyacılığının uluslararasılaşma hedefleri doğrultusunda nasıl yerleştiğini görebilme olanağı sağlıyor.

Nicel nitelikli olmasına rağmen kolay okunan bu kitabın coğrafya literatürüne sağlam bir tuğla daha koyduğunu belirterek yazarlara teşekkür ediyor, onları kutluyorum.

Prof. Dr. Ertuğrul Murat Özgür

Ankara, Mayıs 2021

İÇİNDEKİLER

Özgeçmiş	iii
Ön Söz.....	iv

1. BÖLÜM BAŞLARKEN

Başlarken	1
-----------------	---

2. BÖLÜM COĞRAFYA VE HEGEMONYA

Coğrafya ve Hegemonya.....	5
----------------------------	---

3. BÖLÜM TÜRKİYE'DEKİ COĞRAFYACILIĞIN KISA BİR TARİHİ

Türkiye'deki Coğrafyacılığın Kısa Bir Tarihi.....	15
---	----

4. BÖLÜM HEGEMONYAYI SAYMAK

Hegemonyayı Saymak.....	21
-------------------------	----

5. BÖLÜM HEGEMONYAYI HARİTALAMAK

Hegemonyayı Haritalamak	27
Atıf Örüntüsü I: Yabancı Bilimciler	27
Atıf Örüntüsü II: Coğrafyacı Olmayan Yabancı Bilimciler	32
Atıf Örüntüsü III: Yabancı Coğrafyacılar.....	37
Hegemonyayı Haritalamak: Toplu Değerlendirme.....	39

6. BÖLÜM TÜRK COĞRAFYACILIĞINDA ENTELEKTÜEL DEĞİŞİM

Türk Coğrafyacılığında Entelektüel Değişim	45
Kıta Avrupası Hegemonyası	45
Anglo-Amerikan Hegemonyası	48

Son Verirken	53
Kaynaklar	55
Ekler.....	59

1. BÖLÜM

BAŞLARKEN

“Sağlık hizmetlerinin Yeni Zelanda’daki sembolik peyzajı üzerine yazdığımız makaleyi dergimize sunmayı düşündüğünüz için teşekkür ederiz. Yazınız birçok açıdan aydınlatıcı, lakin odakta Yeni Zelanda’nın olması da bir o kadar sınırlayıcı. Bu nedenle makalenizi dergide yayınlamayacağımızı bildirmek isterim.”¹

Coğrafya disiplininde hegemonya kavramına ve hegemonik ilişkilere yönelik tartışmalar aslolarak siyasi coğrafya literatüründe yer almasına rağmen, özellikle son çeyrek yüzyılda azımsanamayacak sayıda akademik ürün, bilim pratikleri perspektifinden coğrafyadaki hegemonik ilişkileri incelemektedir. Yukarıdaki editör-yazar iletişimini örnekleyen alıntı, bu konudaki literatürün ilk yazılarından biri sayılabilecek olan Berg ve Kerns’in 1998 yılındaki “America unlimited” başlıklı makelesinin de giriş kısmını oluşturmaktadır. Yazarlar, Yeni Zelanda örneğinde bir beşeri coğrafya konusu (sağlık hizmetleri) üzerine yazdıkları yazının, makalenin sunulduğu Amerikan coğrafya dergisinin editörünce “sınırlı” bulunması ve bu nedenle reddedilmesini, disiplinindeki Anglo-Amerikan hegemonyasının bir göstergesi olarak yorumlamaktadır: Yeni Zelanda “sınırlı” ama Amerika sınırsız!

İster bilimciler isterse bilimci olmayan insanlar nezdinde olsun, bilim ve bilimin işleyişi üzerine olan yaygın örtük inanç onun tarafsız, nesnel, doğru peşinde koşan steril bir entelektüel pratik olduğu yönündedir. Hatta ortodoks pozitivist perspektiften değerlendirildiğinde aynı inanç, doğrunun tek olduğunu, bilimsel bir ürün ortaya konduğunda bunun kim (hangi uyruk, hangi cinsiyet, hangi dini inanç, hangi sınıf, hangi üniversite mensubu vb.) tarafından üretildiğinin bir öneminin bulunmadığını da söyler. Lakin, bilim pek de böyle işlememektedir. Buradaki temel sorun, bilimin sanılarımızın aksi yönünde bir işleyiş mekanizmasına sahip olması değil, bizim onun işleyişi hakkında sahip olduğumuz gerçekçi olmayan inançlardır².

-
- 1 Berg, L. D., Kearns, R. A. 1998. America unlimited. *Environment and Planning D: Society and Space* 16, 128-132.
 - 2 Collins, H. M., Pinch, T. 2005. *Golem: Bilim hakkında bilmemiz gereken her şey*. İzdüşüm.

Bilim, bilimciler ve bilimsel cemaatler üzerine olan inançlar bir kenara bırakılıp eylemdeki bilime ve onun *de facto* işleyişine odaklanıldığında, karşılaşılan bir dizi “şaşırtıcı” olgu, olay ve durumun içerisinde yukarıdaki alıntının ima ettiği husus da yer almaktadır: hegemonya. Bilimdeki hegemonya, siyasi coğrafya çalışmalarındaki tınısından farklı olarak, verili bir bilim alanında bilgi üreten ve yayan okul ya da okulların, söz konusu bilginin üretimi ve yayılımında standart koyucu bir fonksiyona sahip olması; yani ilgili alanda kural koyması ve bu kuralı uygulayabilecek bir gücü kullanabilmesini ifade etmektedir³. Siyasi, ekonomik, toplumsal ve tarihsel boyutlarıyla son derece karmaşık bir ağ yapısı içerisinde gelişen bilimdeki hegemonya sonucunda, baskın pozisyonda olan taraf ya da okul, ilgili bilim alanında hangi problemlerin var olduğu, bu problem alanlarına nasıl yaklaşılması, bunların nasıl araştırılması gerektiği yönünde bir “standart” ortaya koymakta; hegemonik merkezden çıkan akademik ürünler (ders kitapları, monografiler, değerlendirmeler, editöryal sunuşlar, araştırma makaleleri, layık görülen kitapların değerlendirmeleri) ve ayrıca akademik aktivitelerle (kongreler, çalıştaylar, sempozyumlar, dernek faaliyetleri, araştırma grupları, bilimciler arasındaki resmi olmayan etkileşimler vb.) bu standartlar dolaşıma girmektedir. Bu durum, ilgili bilim alanındaki “merkez” okulun nezdinde neyin “önemli” neyin “sınırlı” olduğunun karar verilmesini sağladığı gibi aynı zamanda, hegemonik pozisyonda olan “merkez”in “çevre”deki okullar tarafından takip edilmesini; “merkez”in ürettiği bilginin “çevre” tarafından ithal edilmesini ve ilgili alanda yapılan araştırmalarda olgulara “merkez”in lensleriyle bakılmasını da teşvik etmektedir.

Akademik bir disiplin olarak coğrafya odağa alındığında, disiplindeki hegemonik ilişkiler üzerine var olan temel literatür⁴, coğrafi bilginin üretimi ve yayılımında Anglo-Amerikan hegemonyasının var olduğu konusunda hemen hemen hemfikiridir. Coğrafyadaki Anglo-Amerikan hegemonyasını eleştirel perspektiften analiz eden çalışmalar, İngilizcenin *lingua franca* haline gelmesinden diğer geleneklerin temsiliyeti problemine, “uluslararası” yayın pratiklerindeki Anglo-Amerikan yazar ve editörlerin baskınlığından “çevre”deki coğrafya çalışmalarına ilgisiz kalındığına dek uzanan bir dizi problem alanına temas etmiş olmasına rağmen, ortaya çıkan çarpık uluslararasılaşmanın tipik bir “çevre” ülkesinin kendi yerel disipliner gündemi tarafından nasıl hissedildiği üzerine bir çalışmaya şu ana kadar rastlanmamıştır. Bu doğrultuda bu çalışmada hem “öteki” coğrafi geleneklerin bir üyesi hem de bir “çevre” ülkesi olan Türkiye’deki coğrafi pratik örneğinde, disip-

3 Schake, K. 2017. *Safe passage: The transition from British to American hegemony*. Harvard University Press.

4 Önemli bir yönüyle genel olarak coğrafyadaki, özel olarak Türk coğrafyacılığındaki Anglo-Amerikan hegemonyası üzerine olan bu çalışmada yalnızca Türkçe ve İngilizce yazılmış olan literatür kullanılmıştır.

lindeki Anglo-Amerikan hegemonyasının daha önce gündeme gelmeyen bir yönüne ilişkin bir sorunun cevabı aranmaktadır: Coğrafyadaki hegemonya, tipik bir “çevre” ülkesinin kendi coğrafi gündemi tarafından nasıl hissediliyor, “öteki” bir coğrafyadaki “öteki” coğrafyacıların yerel coğrafi bilgiyi üretme ve yayma pratiklerine nasıl yansıyor? Bu türlü bir arayış, bu çalışmanın birinci ayırt edici yönünü oluşturmaktadır. İkinci ayırt edici yön ise, literatürdeki çoğu ampirik çalışmanın tersine, bu tip bir sorunun cevabının göreceli olarak uzun (~75 yıl) bir zaman serisinin ampirik analiziyle gerçekleştirilmesidir. Bu doğrultuda çalışmada, Türk coğrafyacılığında İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana (1943-2018) yayınlanan akademik coğrafya dergilerindeki makalelerde Türk olmayan coğrafyalara verilen atıflar sınıflandırılarak, merkez-çevre ilişkisinin tarihsel olarak izlenmesini mümkün kılacak bir veri tabanı oluşturulmuş ve analiz edilmiştir.

“Hegemonyayı Haritalamak: Türk Coğrafyacılığındaki Entelektüel Değişim Üzerine Ampirik Bir Araştırma” başlığını taşıyan bu çalışma toplam yedi bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın odağı, amacı ve bağlamıyla ilgili olan birinci bölümden sonra, ikinci bölümde coğrafya disiplinindeki hegemonya tartışmaları kuramsal ve ampirik boyutlarıyla birlikte ele alınmaktadır. Bu bölümü, Türkiye’deki coğrafyacılık pratiğinin kısa tarihsel öyküsü takip etmekte; dördüncü bölümde, çalışmada tatbik edilen metodoloji tanıtılmaktadır. Elde edilen temel bulgular sistematik bir şekilde beşinci bölümde sunulmakta; Türk coğrafyacılığında entelektüel değişimin dinamikleri ise altıncı bölümde tartışılmaktadır. *Hegemonyayı Haritalamak*, entelektüel değişim sürecindeki Türk coğrafyacılığına ilişkin bazı çıkarımlarla yedinci bölümde noktalanmaktadır.

2. BÖLÜM

COĞRAFYA VE HEGEMONYA

Coğrafya ile hegemonyanın bir bağlaçla bir araya gelmesinin temel nedeni, coğrafi bilgiyi üreten ve yayan okullardan birinin, söz konusu bilginin üretimi ve yayılımında bir düzen tesis etmesi, kural koyması ve bunu uygulayabilecek bir gücü kullanmasıdır⁵. Bu bağlamda, son çeyrek yüzyılda disiplinin gündeminde olan konulardan biri, coğrafi bilginin üretimi ve yayılımı üzerinde Anglo-Amerikan coğrafya okullarının sahip olduğu hegemonik güç ve bunun tanımlanması, analizi ile eleştirisi olmuştur⁶.

Coğrafi bilginin üretimi ve yayılımı üzerindeki Anglo-Amerikan hegemonyasına ilişkin eleştirel literatür toplu olarak değerlendirildiğinde, bu türlü bir gelişmenin ortaya çıkmasında etkili olan dört ana faktör ayırt edilebilmektedir.

Bunlardan birincisi, küresel jeopolitikteki 1945 sonrasındaki dönüşümün eseri olarak ABD'nin egemen bir güç haline gelmesidir. Soğuk Savaş döneminde kapitalist bloğun siyasi ve ekonomik süper gücü haline gelen ABD'nin bu egemenliğini kesintisiz bir şekilde sürdürmesi, genel olarak bilimdeki, özel olarak coğrafyadaki hegemonyanın arka planını teşkil eder⁷. Kuşkusuz, bir devletin uluslararası güç geometrisinde lider bir konumda olması, kendiliğinden bilimsel ritüele de liderlik etmesini ya da bilimde hegemonik bir pozisyona sahip olmasını sağlamasa da, lider ülkenin bilime daha fazla yatırım yapmasının ve diğer ülkedeki bilimciler için bir çekim merkezi olmasının sağladığı avantajlar yadsınamaz. Bunların yanı sıra, ABD örneğinde değerlendirildiğinde, ülkenin II. Dünya Savaşı ile sonrasındaki Soğuk Savaş sırasında askeri yapılanma, sanayi faaliyeti ve bilimsel bilgi arasında sıkı bir işbirliği gerçekleştirmesinin bilimsel ritüel üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu belirtmek gerekir. Böylelikle savaş öncesi dönemde bilmeye verilen öncelik, savaş (sırasında ve) sonrasında işlevsellikle yer değiştir-

5 Schake, K. 2017. *a.g.e.*

6 Örneğin: Berg, L. D., Kearns, R. A. 1998. *a.g.e.*

7 Paasi, A. 2015a. "Hot spots, dark-side dots, Tin pots": the uneven internationalism of the global academic market. In: Meusburger, P (Eds.) *Geographies of knowledge and power*, 247-262, Springer.; Germes, M., de Araújo, S. H., 2016. For a critical practice of translation in geography. *ACME: An International E-Journal for Critical Geographies* 15 (1), 1-14.

miştir. “Askeri-endüstriyel-akademik kompleks”⁸ ya da “II. Dünya Savaşı Rejimi”⁹ gibi çeşitli şekillerde kavramsallaştırılan bu dönüşümle bilim fildişi kulelerinde değil; politikanın, kurumların, endüstrinin ve de toplumdaki farklı çıkar gruplarının nüfuz edebileceği bir mekanda yapılır hale gelmiştir. Bu doğrultuda, bilim kurumu dışındaki aktör-kurumların bilimi, bilimin de bilimin dışındaki aktör-kurumları dönüştürdüğü; bu bağlamda bir karşılıklı uyarlanma performansının sahneye konduğu söylenebilir. Coğrafyacılığın ABD’de İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşadığı çarpıcı dönüşüm, yani kantitatif devrim de, bağlamını bu türlü bir dönüşümde bulmaktadır. Zira, savaş sırasında bugünkü Amerikan istihbarat teşkilatı olan CIA’nın öncüsü durumunda olan OSS’de (Office of Strategic Services) diğer birçok alandaki (fizik, kimya, iktisat, sosyoloji vb.) bilimciyle birlikte savaş hizmetinde bulunan bir dizi coğrafyacının deneyimi, temel amacı ve mahareti biricik yerlerin holistik tasviri olan bölgeselci bir coğrafyanın, diğer bilimcilerin kantitatif, ölçmeye dayalı, öndeyi yapabilen pratikleriyle karşılaştırıldığında daha az yararlı olduğu yönündeydi. Bu nedenle, savaş sonrasında coğrafyanın sistematik alanlarının daha fazla geliştirilmesi¹⁰ ve bu alanlarda doğa bilimlerinin metodolojisinin benimsenmesi gerektiğine ilişkin bir dizi ses yükselmiştir¹¹. Bu eleştirilere rağmen, sahip olduğu ortodoks tek kültürcü yapıyı hemen dönüştüremeyen coğrafya, savaş sonrasında Sarmaşık Birliği’ndeki kalelerinden birini kaybetmiş, Harvard Üniversitesi’nden akademik bir disiplin olmadığı gerekçesiyle dışlanmıştı¹². Ne var ki, OSS’de savaş hizmetinde bulunmuş ve savaş sonrası dönemde yeni bir coğrafya yapma arayışında olan bir grubun Washington Üniversitesi’nde bir dizi enerjik doktora öğrencisi coğrafyacıyla başlayan etkinliği 1960’larda meyve vermeye başlamış; yeni coğrafya, mevcut paradigmayı devirmeye çalışmanın tüm güçlüklerini yaşamakla birlikte, göreceli olarak kısa sürede ağ yapısını genişletmiş ve disiplin içinde hakim bir pozisyona gelmeyi başarmıştır. Sosyal olanın mekan-sal düzenini kantitatif olarak ortaya koyma çabasını ifade eden bu yeni coğrafi pratiğin ortaya çıkışı bilimin, bilimin dışındaki aktörlerle (bireyler, kurumlar, politika, bürokrasi, ekonomik koşullar, toplumsal talepler vb.) iç içe geçen karşılıklı

8 Leslie, S. W. 1993. *The cold war and American science: The Military-industrial-academic complex at MIT and Stanford*. Columbia University Press.

9 Pickering, A. 1995. Cyborg history and World War II regime. *Perspective on Science*, 3(1), 1-48.

10 Ackerman, E. A. 1945. Geographic training, wartime research, and immediate professional objectives. *Annals of the Association of American Geographers* 35 (4), 121-143.

11 Schaefer, F. K. 1953 [2018]. Coğrafyada istisnacılık: Metodolojik bir inceleme. Çev. Suat Yazan, Erdem Bekaroğlu, (Ed: Y. Arı), 20. *Yüzyılda Amerikan Coğrafyasının Gelişimi*, 127-156, Çizgi.

12 Smith, N. 1987. “Academic war over the field of geography”: the elimination of geography at Harvard, 1947-1951. *Annals of the Association of American Geographers* 77 (2), 155-172.

uyarlanma performansını örnekler niteliktedir¹³. Bu doğrultuda değerlendirildiğinde, ABD gibi savaş sonrası dünya düzeninin iki süper gücünden birinin bilimde hegemonik bir pozisyona gelmeye başlaması yalnızca söz konusu ülkede bilime, araştırmaya, üniversitelere daha fazla bütçe ayrılması; beyin göçüyle daha yetenekli bilimcilerin ülkeye çekilmesi, muadillerine göre daha donanımlı bilim kurumlarının tesis edilmesi ya da desteklenmesiyle değil, aynı zamanda bilim ile bilimin yapıldığı toplumsal koşullar arasında karşılıklı bir uyarlanma performansının ve etkileşimin varlığıyla da ilgilidir.

İkincisi, Anglo-Amerikan coğrafyacılığının İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan ve 1960'larda olgunlaşan kantitatif devrimle birlikte disiplini, geçmişiyle kıyaslanamayacak bir şekilde dönüştürmesidir¹⁴. Coğrafyanın savaş öncesi dönemdeki modern tarihi, temel olarak Kıta Avrupası (bilhassa Alman ve Fransız) coğrafyacılığının damgasını taşımakta ve coğrafi pratik modern bilgi yapılarının iki kültüre bölünmüş kompozisyonu içerisinde yer almamaktaydı¹⁵. Modern dönemde coğrafyanın varoluş sebebi bölgesel sentezde görülmüş ve ana hedef, insan-ortam ikiliğinin saf ampirik yöntemlerle haritalamaya dayalı olarak tasvir edilmesi şeklinde belirlenmişti. İşte Anglo-Amerikan coğrafyacılığının savaş sonrası dönemde deneyimlediği kantitatif devrim bu tek kültürcü, sentezci, naif ampirizme dayalı modern pratiği alt etmiş ve ortaya iki kültüre bölünmüş modern bilgi yapılarının kompozisyonuyla uyumlu olan bir disiplin çıkmaya başlamıştır¹⁶. Savaş sırasında gelişen askeri-endüstriyel-akademik komplekse uyarlanan ve savaş sonrasında bölgesel tasvirde hesaplanabilir mekana sığırcı olan “yeni” coğrafya¹⁷ başlangıçta oldukça dar bir çevrede gelişmesine rağmen, çok geçmeden coğrafi pratiği ihraç eden bir duruma gelmeye başlamıştır. Anglo-Amerikan coğrafyacılığının dünyanın diğer coğrafyalarına coğrafya ihraç eden bir konuma gelmesinde, kantitatif devrimi takiben disiplinde baş gösteren post-pozitivist coğrafi pratiklerin merkezinin de büyük ölçüde Anglo-Amerikan coğrafyası olmasının etkisi büyüktür. Gerçekten, disiplinde, coğrafyanın çağdaş dönemdeki tarihinin ikinci perdesini teşkil eden 1970'lerdeki toplumsal dinamiklerden derin bir şe-

13 Barnes, T. J., Farish, M. 2006. Between Regions: Science, Militarism, and American Geography from World War to Cold War. *Annals of the Association of American Geographers* 96 (4), 807-826.

14 Samers, M., Sidaway, J. D., 2000. Exclusions, inclusions, and oclusions in 'Anglo-American geography': reflections on Minca's "Venetian geographical praxis". *Environment and Planning D: Society and Space* 18, 663-666; Johnston, R., Sidaway, J. D., 2004. The trans-Atlantic connection: 'Anglo-American' geography reconsidered. *Geojournal* 59, 15-22.

15 Gulbenkian Komisyonu. 2011. *Sosyal bilimleri açın: Sosyal bilimlerin yeniden yapılanması üzerine rapor*, Çev. Şirin Tekeli, Metis.

16 Bekaroğlu, E. 2016. Modern dünya-sisteminin bilgi yapıları bağlamında coğrafya için bir dışsal tarih okuması. *Toplum ve Bilim* 136, 117-146.

17 Barnes, T. J., Farish, M. 2006. *a.g.e.*